

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора юридичних наук Воронятнікова Олександра Олександровича на дисертацію Дудко Анастасії Геннадіївни «Адміністративно-правове регулювання протидії психологічному насильству (мобінгу) в Національній поліції України», підготовленої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми.

Ступінь актуальності обраної теми «Адміністративно-правове регулювання протидії психологічному насильству (мобінгу) в Національній поліції України» залишається високою на сучасному етапі розвитку правоохоронної системи. Сьогодні, на жаль, «психологічні переслідування» на робочому місці, у тому числі в Національній поліції, є надзвичайно поширеними явищами як в Україні, так і за її межами. Відсутність ефективних механізмів запобігання та протидії цим явищам призводить до значного погіршення психологічного та фізичного здоров'я працівників, зниження результативності праці, а також збитків для компаній. Це явище має негативні наслідки як для працівників, так і для роботодавців, зокрема через зниження загальної продуктивності та зростання фінансових витрат, пов'язаних із вирішенням конфліктів і плинністю кадрів. Необхідність дослідження цього феномену підсилюється тим, що поняття «мобінг» в Україні тривалий час не було легалізоване, а також відсутністю єдиного підходу до вирішення справ, пов'язаних із мобінгом, у судовому порядку. Нещодавнє запровадження адміністративної відповідальності за вчинення психологічного насильства (мобінгу) в Україні викликало активну реакцію як серед науковців, так і серед практиків. Це обумовлено потребою застосування теоретичних норм на практиці та розробки нових судових позицій щодо притягнення до відповідальності за вчинення мобінгу. Незважаючи на позитивний внесок у чинне законодавство, питання потребує подальшого вдосконалення.

Відповідальність за здійснення мобінгу в органах Національної поліції України наразі не врегульовано законодавцем, а також не отримало належного наукового висвітлення. Мобінг є вкрай поширеним явищем, яке призводить до серйозних, а іноді навіть небезпечних для життя та здоров'я наслідків. Боротьба з цим явищем є надзвичайно важливою для забезпечення здорових та безпечних умов праці, а також для створення ефективного робочого середовища в колективах загалом, і в органах Національної поліції України зокрема. Саме тому дослідження адміністративно-правового регулювання протидії психологічному насильству (мобінгу) в органах Національної поліції України є досить актуальним і потребує всебічного вивчення з метою його подальшого вдосконалення.

У сучасних вітчизняних наукових джерелах питання, пов'язані з адміністративно-правовим регулюванням протидії психологічному насильству (мобінгу) в Національній поліції, не знайшли належного висвітлення. Існуючі наукові праці розглядають ці проблеми фрагментарно, без комплексного підходу та зосередження на адміністративно-правовій тематиці.

Саме тому актуальність теми дисертаційного дослідження Дудко Анастасії Геннадіївни та поставлених нею завдань не викликає сумнівів і додатково підкреслюється відповідністю як державним, так і відомчим пріоритетам наукових досліджень.

Дане дисертаційне дослідження виконане відповідно до Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 рр, затвердженої постановою Загальних зборів Національної академії правових наук від 26 березня 2021 року; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України 25 серпня 2015 року № 501; Указу Президента України від 30 вересня 2019 року №722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»; Наказу МВС України від 11 червня 2020 року № 454 «Про затвердження тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 рр.»; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр., ухвалених рішенням Вченої ради НАВС від 26 грудня 2017 р. (протокол № 28/1).

З цих міркувань є підстави для твердження, що дисертаційне дослідження Дудко Анастасії Геннадіївни на тему: «Адміністративно-правове регулювання протидії психологічному насильству (мобінгу) в Національній поліції України» має комплексний характер, важливе теоретичне та прикладне значення для вдосконалення діяльності підрозділів Національної поліції, а також інших правоохоронних органів, а отже, й безперечно високий рівень актуальності.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані автором, у своїй більшості є обґрунтованими та переконливими. При їх обґрунтуванні використане широке коло наукових джерел, а також результати вивчення значного масиву емпіричного матеріалу. Примітно, що автором використовувались джерела не лише адміністративного спрямування – окремі аспекти визначеної проблематики досліджувались на основі джерел з трудового права.

Високим є теоретичний рівень викладу матеріалу, автор вдало застосувала різноманітні методи наукового пізнання, ґрунтовно проаналізувала законодавчі акти, правоохоронну практику, коректно полемізувала з іншими вченими, аргументовано обстоювала власну позицію, на підставі чого сформувала теоретичні висновки та практичні рекомендації, що є вагомим внеском у науку адміністративного права і мають достатній ступінь наукової новизни. Переважна більшість висновків та пропозицій дисертанта заслуговують на схвалення та підтримку.

Достовірність отриманих у дослідженні результатів підтверджується в тому числі ґрунтовною емпіричною базою, що включає результати опитування працівників правоохоронних органів і державних службовців відомства щодо існування явища мобінгу та його ступінь латентності в Національній поліції України.

В цілому дисертаційне дослідження Дудко А. Г. вирізняється аргументованістю та достатньою обґрунтованістю пропонованих висновків, що підтверджено належними інформаційними даними.

Наукова новизна одержаних результатів

Робота є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням адміністративно-правового регулювання протидії психологічному насильству (мобінгу) в Національній поліції України.

У роботі вперше:

- проведено ґрунтовний аналіз ретроспективи становлення та розвитку адміністративно-правового регулювання протидії психологічному насильству (мобінгу) в Національній поліції України, що дозволило виокремити наступні етапи еволюції: перший етап: дослідницький та освітній (з початку ХХ століття до 1990-х); другий етап: підвищення уваги до протидії мобінгу та впровадження освітніх заходів (1990-ті – 2000-ні); третій етап: поява законодавства та корпоративних політик (2000-ні – 2010-ті); четвертий етап: акцент на психологічних аспектах та підтримці (2010-ті – 2020-ті); п'ятий етап: вплив технологій та медіа (з 2020-х років);

- доведено, що психологічне насильство (мобінг) у Національній поліції є неприйнятною формою поведінки, при якій працівники поліції зазнають систематичних психологічних утисків, обмежень доступу до ресурсів та можливостей, грубого ставлення, образ, шантажу, залякування або інших навмисних дій чи бездіяльності з метою завдання шкоди їхньому здоров'ю або контролю над постраждалою особою;

- психологічне насильство (мобінг) у Національній поліції класифіковано на різні види: вербальний мобінг, емоційний мобінг, соціальний мобінг, фізичний мобінг, сексуальний мобінг, кібермобінг і організаційний мобінг. Крім того, враховуючи спрямованість дій, мобінг в поліції може бути свідомим або несвідомим, колективним або спрямованим на окрему особу, а також поділяється на латентний і відкритий, залежно від характеру психологічного впливу;

- обґрунтовано, що механізм адміністративно-правового регулювання протидії мобінгу в Національній поліції України представляє собою комплекс правових і адміністративних інструментів, спрямованих на регулювання

суспільних відносин щодо запобігання застосуванню психологічного тиску, або психологічного насильства, в процесі проходження публічної служби поліцейськими. Цей механізм є необхідним для запобігання негативних наслідків, які можуть мати серйозні наслідки, включаючи смертність;

- були визначені групи нормативно-правового забезпечення для протидії психологічному насильству (мобінгу) в Національній поліції України: міжнародні правові акти; загальні нормативні акти; спеціалізовані нормативні акти; додаткові нормативні акти;

- запропоновано низку змін і доповнень до чинного законодавства у сфері протидії психологічному насильству (мобінгу) в Національній поліції України.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях.

Теоретичні результати та висновки проведеного дослідження відображено у 13 наукових публікаціях, серед яких чотири статі у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у міжнародному виданні та вісім тез доповідей і наукових повідомлень на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Окремі положення дисертаційної роботи впроваджені у практичну діяльність поліції, науково-дослідну роботу та освітній процес.

Достатньо обґрунтованою та логічною є структура дисертації, яка є послідовною, раціональною, зумовленою предметом, метою та завданнями дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (157 найменувань на 17 сторінках) і додатків. Повний обсяг дисертації становить 213 сторінок, з них обсяг основного тексту – 187 сторінок.

У *вступі* автором чітко та логічно обґрунтовано вибір теми дослідження, окреслено сучасний стан та проблеми, виділено невирішені проблемні питання, охарактеризовано необхідність розв'язання суперечностей, які зумовлюють актуальність дослідження. Автор представила мету, об'єкт, предмет дослідження, сформулювала основні завдання, визначила методологічні та

теоретичні основи, охарактеризувала методи дослідження, розкрила наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, представила відомості про впровадження та апробацію результатів дослідження, а також вказала структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади адміністративно-правового регулювання протидії психологічному насильству (мобінгу) в Національній поліції України» складається з трьох підрозділів:

Підрозділ 1.1. «Генезис становлення та розвитку психологічного насильства (мобінгу) в Національній поліції України» присвячено дослідженню генезису, становлення та еволюції психологічного насильства.

Підрозділ 1.2. «Поняття та особливості психологічного насильства (мобінгу) в Національній поліції України» в якому визначено та охарактеризовано поняття, особливості та принципи адміністративно-правового регулювання протидії психологічному насильству (мобінгу).

Підрозділ 1.3. «Класифікація психологічного насильства (мобінгу) в Національній поліції України», спрямований на визначення видів, форми, співвідношення мобінгу в правоохоронних органах.

Розділ 2 «Механізм адміністративно-правового регулювання протидії психологічному насильству (мобінгу) в Національній поліції України» складається з трьох підрозділів:

Підрозділ 2.1. «Поняття та елементи механізму адміністративно-правового регулювання протидії психологічному насильству (мобінгу) в Національній поліції України», присвячений дослідженню та визначенню поняття механізму адміністративно-правового регулювання вказаної проблеми, забезпечено ґрунтовний розгляд особливостей механізму адміністративно-правового регулювання протидії психологічному насильству (мобінгу) в Національній поліції України.

Підрозділ 2.2. «Нормативно-правове забезпечення протидії психологічному насильству (мобінгу) в Національній поліції України», в якому надано детальну характеристику нормативно-правових актів, які регламентують адміністративно-правове регулювання протидії психологічному насильству (мобінгу) в Україні.

Підрозділ 2.3. «Поняття та особливості адміністративної відповідальності за психологічне насильство (мобінг) в Національній поліції України», в якому здійснено детальний аналіз складу правопорушення та суб'єктів адміністрування в сфері протидії психологічному насильству (мобінгу) в Україні.

Розділ 3 «Шляхи удосконалення механізму адміністративно-правового регулювання протидії психологічному насильству в Національній поліції України» складається з двох підрозділів:

Підрозділ 3.1. «Міжнародний досвід щодо механізму адміністративно-правового забезпечення протидії психологічному насильству (мобінгу) в Національній поліції України», в межах якого проаналізовано міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання протидії психологічному насильству (мобінгу) в правоохоронних органах.

Підрозділ 3.2. «Напрямки ефективності адміністративно-правового забезпечення протидії психологічному насильству (мобінгу) в Національній поліції України», присвячений вдосконаленню адміністративно-правових засад публічного адміністрування у сфері протидії психологічному насильству (мобінгу).

Хотілося б окремо відзначити наявність значної кількості прикладів щодо психологічного насильства (мобінгу) у всіх підрозділах дисертаційного дослідження Дудко А. Г.. Даний факт, на моє переконання, свідчить про суттєву практичну складову проведеної наукової роботи та про високий рівень достовірності отриманих автором результатів.

У *висновках* дисертації сформульовано наукові положення та одержано результати, що в сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання з розроблення теоретичних положень і науково обґрунтованих рекомендацій щодо адміністративно-правового регулювання протидії (мобінгу) в Національній поліції України.

Уявляється достатнім рівень апробації представленого дослідження. Так, основні положення та висновки дисертації оприлюднено у фахових українських, міжнародних виданнях, на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Загалом, дисертаційна робота Дудко А. Г. справляє позитивне враження, оскільки автор продемонструвавши такі риси вченого, як працездатність та наполегливість, сформувала цілісне й обґрунтоване уявлення про сучасний стан і перспективи адміністративно-правового регулювання протидії психологічному насильству (мобінгу) в Національній поліції України.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Не деталізуючи численні здобутки та позитивні аспекти виконаної дисертаційної роботи, загалом позитивно оцінюючи рецензовану працю, зосередимо увагу на *окремих суперечностях та дискусійних положеннях*, які, на мій погляд, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних роз'яснень під час захисту дисертації, зокрема:

1. На стор. 63-64 дисертаційного дослідження автором зазначено, що основними етапами, або ж проявами здійснення психологічного насильства в трудовому колективі (мобінгу) є: посягання на соціальні стосунки, а саме: припинення спілкування, заборона розмовляти із собою (тобто суб'єкт мобінгу забороняє об'єкту звертатися до нього); переміщення робочого місця в окрему кімнату, подалі від колег; ставлення до суб'єкта як до «порожнього місця», заборона колегам розмовляти із суб'єктом, його бойкот; посягання на соціальний авторитет, тобто, негативне оцінювання, насміхання чи поширення пліток; підозри в психічних розладах, натяки на необхідність психіатричного обстеження; насміхання над фізичними вадами, особистим життям; напади на політичні або релігійні переконання; насміхання над національністю; доручення робіт, які принижують почуття власної гідності; несправедливе й образливе оцінювання роботи; карикатурне копіювання ходи, голосу чи жестів; викрикування навздогін непристойностей чи інших образливих висловлювань тощо. При цьому хотілося б більш чіткіше почути, які саме наслідки протидії мобінгу в Національній поліції України Вами виокремлено?

2. У розділі 1 наукової роботи наведена характеристика психологічного насильства (мобінгу), в тому числі й у Національній поліції України, проте

відсутня характеристика основних засад та симптомів психологічного насильства. Хотілося почути Вашу позицію щодо їх особливостей.

3. При ознайомленні із змістом дисертаційного дослідження виникає питання у чому проявляється психологічне насильство у вигляді мобінгу та булінгу та які їх сутнісні особливості? По-друге, чи виокремлюєте Ви особливості виникнення мобінгу в Національній поліції України?

4. Хотілося також почути Вашу особисту позицію щодо негативного впливу психологічного насильства (мобінгу) у Національній поліції України на службовців? Крім того, які саме шляхи удосконалення вважаються, на Ваш погляд, найбільш оптимальними у процесі протидії таким проявам?

Перелічені вище зауваження в цілому не впливають на високу позитивну оцінку роботи, оскільки спрямовані на уточнення чи доповнення окремих положень дисертації, а у низці випадків носять спірний чи дискусійний характер.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що тема дисертації надзвичайно актуальна, сформульовані автором висновки й рекомендації є достатньо аргументованими, вирізняються науковою новизною і мають не лише теоретичне, а й практичне значення.

Таким чином, рецензована дисертація є кваліфікованою науковою працею, що містить результати здійснених автором досліджень. Отримані Дудко А. Г. нові науково обґрунтовані результати в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення як для науки адміністративного права, так і для практичної діяльності Національної поліції України.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності (081 – «Право»), робота пройшла належну апробацію. Дисертація є кваліфікованою, завершеною працею, у якій не виявлено порушень академічної доброчесності. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим МОН України вимогам.

Ураховуючи викладене можна зробити висновок, що дисертація відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор – Дудко Анастасія Геннадіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

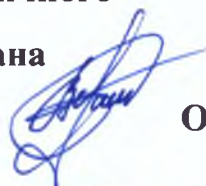
професор кафедри публічного

та міжнародного права

Київського національного економічного

університету імені Вадима Гетьмана

доктор юридичних наук

Олександр ВОРОНЯТНИКОВ

